

LA FESTA DEL SANTÍSSIM CRIST DE LA BONA MORT A ALAQUÀS

La veneració a la imatge de Crist crucificat està arrelada històricament en molts pobles de la comarca de l'Horta Sud. Igualment que ocorre amb el cas de la Mare de Déu, cada imatge de Crist reb una invocació concreta, el que marca una relació de patronatge efectiu que la individualitza i la diferencia sobre les demés¹. A Alcàsser se venera el Crist de la Fe, a Aldaia el Crist dels Necesitats, etc.

Pel que fa al cas d'Alaquàs, la desaparició de bona part dels fons de l'arxiu parroquial i l'incendi de l'arxiu municipal durant l'última guerra civil ens tanca el camí per a conèixer de manera detallada l'evolució històrica de la religiositat popular i de les seues manifestacions festives. Per aquest motiu ens hem de basar en referències indirectes molt puntuals per poder extraure unes conclusions que no poden anar més enllà del nivell de les hipòtesis. Una de les fonts més valuoses per a conèixer les devocions populars de primers del segle XIX ens la proporciona el llibre d'entrades del Convent de l'Olivar, on entre altres ingressos s'anoten les celebracions de misses encarregades pels veïns del poble. El llibre estudiat abasta el període entre 1814 i 1835². Podem comprovar com la major part de les misses es dediquen a les advocacions clàssiques que conformen el panteó sagrat d'Alaquàs: la Mare de Déu de l'Olivar, Sant Francesc de Paula, la Mare de Déu de la Soledat, que era la titular d'una confraria, i el Beat Gaspar Bono. Ens crida l'atenció que als primers anys no aparega cap missa dedicada al Crist, situació que canvia als primers anys de la dècada dels trenta on comencen a celebrar-se misses de manera freqüent. El mes d'abril de 1830 s'anota que "*de una missa al Santo Cristo*" es cobraren 4 reals, mentre que a juny del mateix any "*de una missa cantada al Santo Cristo*" es cobraren 10 reals. Aquest nombre de misses es manté als darrers anys, incrementant-se el 1833

¹ ARIÑO VILLARROYA, A.: *L'Horta en festes*. Torrent, Fundación para el desarrollo "Caixa Torrent", 1992. p. 109.

² A.R.V.: Clero. Libros, n.º 3.874.

quan se'n celebraren quatre. Però aleshores s'acava el llibre, el que ens impedeix conèixer l'evolució del culte amb una perspectiva més ampla. Tot i comptant amb una informació tan limitada podem afirmar que la devoció al Crist a Alaquàs començà a arrelar durant el segon terç del segle XIX, en un context de canvi en els corrents espirituals de l'església.

Les primeres notícies que tenim sobre els actes que se celebraven en la festa del Crist són de les primeries del segle XX. Des d'aleshores la celebració ha vengut commemorant-se el dia 9 de setembre, a l'endemà de la festa gran de la Mare de Déu de l'Olivar, formant part amb altres fites del calendari festiu local, que comença el dia de Sant Antoni del Porquet (17 de gener), passant per la Creu (3 de maig), Sant Francesc de Paula (segon diumenge després de Pasqua), els Sants de la Pedra (30 de juliol), Sant Hipòlit (13 d'agost), l'Assumpció (15 d'agost), Sant Roc (16 d'agost) i la Mare de Déu dels Dolors (diumenge següent al 15 de setembre)³. En la dècada dels setanta es van concentrar la major part d'aquestes festes disperses (l'Assumpció, Sant Miquel, i la Mare de Déu dels Dolors) tot coincidint amb la setmana del Crist i de la Mare de Déu de l'Olivar. Per altra banda han estat invariables Sant Antoni i Sant Francesc de Paula, mentre que la resta han anat poc a poc desapareixent, doncs moltes d'elles estaven relacionades amb les activitats agràries o artesanals que s'han anat perdent per causa de les importants transformacions socio-econòmiques experimentades durant les darreres dècades.

Per a estudiar la festa del Crist a Alaquàs únicament podem treballar en base a referències documentals disperses per als períodes més antics. Per això la principal font d'informació ha estat les entrevistes realitzades a diverses persones relacionades amb la festa, a les quals agraïm la seu col·laboració. Partint dels seus testimonis hem pogut reconstruir l'evolució de la festa durant bona part d'aquest segle, tot analitzant les transformacions formals que s'han anat produint com a conseqüència dels canvis socio-econòmics que caracteritzen aquest període.

Hem dividit el contingut del treball en dos punts bàsics, analitzant en primer lloc les funcions dels clavaris com a subjectes organitzadors de la festa i en un segon apartat tots els diversos actes que la integren.

1. Organització de la festa

Els encarregats de celebrar la festa del Crist de la Bona Mort són els clavaris. Normalment la denominació de clavaris fa referència a un reduït grup que a

³ Per a conèixer les característiques d'aquestes festes vegeu ESCRIVÀ FORT, J. B. i GARCIA BARBERÀ, F.: "Festes populars d'Alaquàs" a *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 1 (1981). p. 109-127.

l'interior d'una confraria es fa càrrec del finançament i de la planificació del cerimonial festiu⁴. Però freqüentment açò no ocorre, com és el cas de les festes del Crist i de la Mare de Deu de l'Olivar, motiu pel qual la diferència entre confraria i comissió és merament formal i nominal. Més bé són comissions d'estat (fadrins o casats) que sota el concepte de clavaris poden funcionar com autèntiques associacions festeres⁶.

Normalment accedeixen a la clavaria homes fadrins, encara que no hi ha cap inconvenient que estiguen casats. El grup de clavaris es correspon amb una colla d'amics, encara que podia entrar algun jove que no hi pertanyera. La decisió de fer la festa es pren per iniciativa de la colla, i normalment coincidia amb el moment de finalitzar el servei militar. Una vegada presa la decisió ho comuniquen al rector, i si no hi ha cap grup davant s'accedeix a la clavaria i la llista de noms és publicada en la fulla parroquial. Els nous clavaris se presenten públicament per primera vegada en la processó col·locant-se davant l'anda, mentre que darrere van els que acaben eixe dia la festa⁷. D'aquesta forma es materialitza el relleu en el càrrec davant el poble. El primer acte oficial que fan com a clavaris entrants és la pujà del Crist. Des d'aquest moment els espera un any de treball per recaptar diners per a poder organitzar els diversos actes que configuren la festa.

La clavaria funciona de manera independent, presidida per un clavari major. Totes les setmanes es fan juntes on es tracten els assumptes referents a l'organització de les activitats. Aquestes es fan per la nit i normalment coincideixen amb un sopar. El seu funcionament és autònom, doncs el rector mai no ha tingut cap tipus de participació en les juntes de la clavaria; únicament uns mesos abans els clavaris es posaven en contacte amb ell per a buscar el predicador i planificar la celebració de la missa major. Segons A. Ariño el sentit i la

⁴ Per a conèixer històricament el funcionament i l'organització d'algunes clavaries als pobles de l'Horta Sud vegeu, entre altres: BESÓ ROS, A.: *Una parroquia de la diòcesis valentina: la Asunción de Nuestra Señora de Torrent* (Siglos XIII-XX). Torrent, Parroquia de la Asunción de Nuestra Señora, 1994; LÓPEZ QUILES, A. i OLMOS TAMARIT, V. S.: "Rectors i capellans moderns. Aproximació a l'estudi del clero local a l'Horta-Albufera durant l'època moderna" a *Torrens*, 5 (1986-87). p. 103-129; i ROYO MARTÍNEZ, J.: *Nacimiento y consolidación de la Cofradía de la Sangre. Picanya: Siglos XVI-XVIII*. Picanya, Ajuntament, 1989.

⁵ A. SANCHO BUENO: "Las fiestas, año tras año", a *Las Provincias* planteja la hipòtesi de l'antiga existència d'una confraria basant-se en l'ús de l'escapulari per part dels clavaris en la processó, doncs es tracta d'un privilegi exclusiu de les confraries i de les ordres terceres. Gairebé les fonts documentals consultades ens silencien qualsevol referència pel que fa a la presència d'una confraria.

⁶ ARIÑO VILLARROYA, A.: *Op. cit.* p. 162.

⁷ S'ha donat el cas que alguns anys no han eixit clavaris el dia de la festa, i passats alguns mesos s'ha oferit algun grup de gent. En aquestes circumstàncies normalment els clavaris es comprometen a realitzar únicament els principals actes que configuren la festa.

Clavaris del Crist, any 1945.

funció dels clavaris com a comissió festera no s'esgota en ella, sinó en la festa viscuda i celebrada per una comunitat més àmplia⁸.

Durant la primera meitat del segle XX les fonts de finançament bàsiques de la clavaria han estat els rosaris pels difunts del poble. Quan moria algun veí el mateix dia per la vesprada eixien els clavaris precedits per una creu portada per un xiquet i dos fanals que portaven uns escolanets de la parròquia resant el rosari per tots els carrers del poble. En el seu recorregut anaven cridant casa per casa amb el reclam "*rosari del Crist*". La gent obria la porta i dipositava l'almoïna en un tabaquet⁹. Al finalitzar anaven a la casa del difunt a resar altre rosari amb la família.

Després del 1939 va continuar eixint el rosari alguns anys, encara que sense la creu per prohibició del clero, tol atenent a que anys enrere s'havien comès alguns actes irreverents amb la imatge per part d'alguns clavaris que no eren gaire creients. Posteriorment el rosari públic va ésser substituït per un altre que es resava a l'església parroquial quan hi havia algun difunt el diumenge d'eixa setmana a la una del mig dia, on es convidaven els familiars. Aquest acte era molt concorregut, doncs acodia tota la família i molta gent relacionada amb ella, i la col·lecta que es feia en l'acte anava també destinada a la festa. Però encara que va desaparèixer el rosari públic, va continuar fins la dècada dels setanta la tradició d'anar arplegant per totes les cases del poble quan hi havien difunts per al rosari del Crist.

Aquests ingressos s'han complementat amb la venda de loteria, que abans es feia únicament per al sorteig extraordinari de Nadal, i amb alguna que altra rifa coincidint amb el número del sorteig dels cecs. També s'han arplegat almoïnes amb el repartiment de la cera i d'estampetes. Altres fonts d'ingressos que han perdurat són el pagament d'unes quotes mensuals fixades entre els mateixos clavaris, i l'establiment d'unes sancions pecuniàries per a aquells que no acudiren o arribaren tard als actes programats: rosaris, juntes, etc.

Actualment la venda de bolletes de loteria s'ha estés a un bon nombre de sortejos repartits per tot l'any, i a més s'han introduït altres sistemes de recaptació de fons com ara rifes d'objectes diversos, etc. que han vengut a substituir el buit deixat pels rosaris.

⁸ ARIÑO VILLARROYA, A.: Op. cit. p. 159. "*...las comisionas, clavarías, y juntas no son más que equipos ejecutivos, generalmente de carácter transitorio, creados para la organización, programación, financiación y realización de la fiesta, y se encuentran al servicio directo e inmediato de la comunidad celebrante*".

⁹ Enric Pons Gil ens ha comentat que hi havien persones que quan obrien la porta posaven la ma dins la safata com si donaren diners però no deixaven res. Aleshores eren èpoques de molta escassetesa i hi havia gent que veritablement no podia col.laborar.

2. Morfologia de la festa

A les primeries del segle XX la festa del Crist ja havia adoptat bàsicament l'esquema actual. Segons llegim al programa de actes publicat al diari *La Voz de Valencia*, se celebraven els següents actes, tots ells precedits per la cordà.

*"Al amanecer vuelo de campanas, etc, etc. A las 9 será bajada la imagen del Santísimo Cristo de la Buena Muerte desde el convento a la parroquia en procesión; misa a gran orquesta predicando D. José Vento. A las cinco y media serenata. Al anochecer procesión, A las diez castillo de fuegos artificiales frente al convento"*¹⁰

Com en qualsevol festa hom pot distingir entre els actes preparatius celebrats abans del dia de la festa (repartiment de cera), i aquells que configuren la festa propiament dita (cordà, despertà, trasllat de la imatge, tocs de campanes, missa, repartiment d'estampes, serenates, enramà, processó, cant de la carxofa, focs artificials...). En tot aquest procés hom pot apreciar una successió d'actes que precedeixen l'esdeveniment més important de la jornada: la processó i el cant de la carxofa, com a acte de reafirmació patronal.

2.1. El repartiment de la cera

Els clavaris, uns dies abans de la festa, van per les cases del poble repartint la cera per a la processó, moltes vegades precedits pel tabalet i la dolçaina. Aquest recorregut per tots els carrers del poble expressa la invitació per part dels clavaris a tots els veïns per a participar en la festa. Antigament deixaven els ciris en les cases i en acabar la festa tornaven per arreplegar el tros que no s'havia consumit i els donaven un donatiu per a la festa. Una vegada recuperada la cera s'ajustaven amb el cirer i li pagaven únicament els quilos que s'havien consumit¹¹. Durant la dècada dels quaranta es va deixar d'anar a arreplegar el sobrant dels ciris, i aleshores es donava la voluntat quan es deixava. Durant els dies en que es repartia la cera, al finalitzar la jornada, era costum anar a sopar a la casa de qualsevol clavari.

Actualment amb la cera es reparteixen les estampes de la festa. Es tracta d'una reproducció d'una fotografia o d'un gravat amb la imatge de Crist crucificat, acompanyada dels noms dels clavaris que celebren la festa eixe any. Abans el repartiment es feia el mateix dia de la festa en acabar la missa major i abans

¹⁰ *La voz de Valencia*, 7.810 (3-9-1900).

¹¹ Com a anècdota curiosa Enric Pons Gil ens ha contat que hi havien dones que si no anaven a la processó a l'hora de tornar el ciri i fer el donatiu, en tallaven un tros amb un ganivet com si l'hagueren gastat i se'l quedaven. En les mateixes circumstàncies hi havien altres que tornaven el ciri sencer i no donaven res.

SOLEMNES FIESTAS EN HONOR
DEL

Santísimo Cristo de la Buena Muerte

CLAVARIOS

Enrique Pons Gil — Francisco Ferrer Martí — Vicente Martínez
Catalá — Vicente Sena Santaperpetua — Juan Alabau Sauchis — Luis
Plaueils Martínez — Luis Sena Aguilar — Francisco Lerma
Andrés — Francisco Moret Montalt — Mariano Peiró Ferrer — Matías
Palop Martínez — Amadeo Aguilar Labarda — Miguel J. Fuertes
Dolz — Fernando Parra Mira

Alacuas, 9 Septiembre 1945

papelería Vda, Peiró Alacuas

Estampa de la festa del Santíssim Crist de la Bona Mort de l'any 1945.

Cordà de l'any 1991. (Foto: Luis Martínez)

de la traca de mig dia. Els clavaris anaven passant casa per casa deixant les estampes i arreplegant la voluntat. D'aquesta manera el matí de la festa els resultava molt aqueferat, motiu pel qual es decidí fer coincidir aquest acte amb el repartiment de la cera.

2.2. *La cordà*

La cordà és el primer acte que es fa el dia de la festa. Un ban minuts abans anuncia el seu començament a la una de la matinada. Aleshores s'apaguen els llums del carrer Major i els trons de tres carcasses marquen l'inici de l'acte. El nom de cordà prové de la corda que es penja alguns anys des del portal de Sant Miquel fins el carrer del Venerable Sarrió. D'ahí es penja una peça de 24 ó 48 coets, que quan es pren foc des d'un balcó, la du un clavari per tot el reconegut de la corda mentre poc a poc van soltant-se els coets. A més tots els anys els clavaris comencen la cordà amb bengales agafades amb estenalles recorrent l'espai que compren la corda, i quan finalitzen l'itinerari tothom comença a tirar coets solts. La cordà sol durar unes dues hores, finalitzant amb una traca i el so de dues carcasses.

Encara que els clavaris són els protagonistes de l'acte, també participa molta gent que té afició als coets. Els veïns del carrer major presencien la cordà darrere d'unes gàbies de fusta i de tela metàl·lica col·locades a les portes de les seues cases. A més moltes persones es congreguen a les rodalies del carrer major per presenciar l'acte, tot i guardant la suficient distància per a no cremar-se amb els coets.

2.3. *La despertà*

Cap a les set del mati els clavaris fan la despertà. Van per tots els carrers del poble disparant trons de bac i masclets. A aquest acte acodeixen únicament els clavaris, que van acompanyats per la banda de música o pel tabalet i dolçaina. Hi han clavaris que per causa del cansament de la cordà no hi acodeixen i envien a algú per que els substituesca.

2.4. *Els tocs de campanes*

El dia de la festa es voltejen les campanes de la parròquia en diversos moments. Antigament per concertar els tocs els clavaris parlaven amb el campaner i s'ajustaven en el preu i el nombre i la durada dels tocs. Per aquest motiu el fer sonar més o menys les campanes depenia en última instància dels diners que hi pogueren gastar. Actualment aquesta circumstància ha canviat al ser electrificat el toc de les campanes i desaparèixer la figura del campaner. Els voltejos que

més freqüentment s'han fet la vespra de la festa, a l'inici i finalització de la missa, i a l'eixida i entrada de la processó.

2.5. *La baixà del Crist*

Abans de la missa major s'efectua la baixà del Crist des del Convent de l'Olivar fins l'església parroquial. Encara que a la parròquia hi ha una talla del Crist de la Bona Mort situada a l'altar de la capella de la Comunió, la imatge que presideix tots els actes festius és la que se venera en un altar lateral de la capella de l'Olivar. El Crist de la parròquia fou tallat el 1942 per l'escultor Federico Siurana amb un pressupost de 4.000 pessetes, que van pagar els clavaris d'eixe any¹². La imatge del convent de l'Olivar fou realitzada el 1940. Segons la tradició a ella s'invocaven les mares dels quintos que s'anaven a incorporar a files per demanar sort en el sorteig, per això se l'anomena el Crist de la Bona Sort.

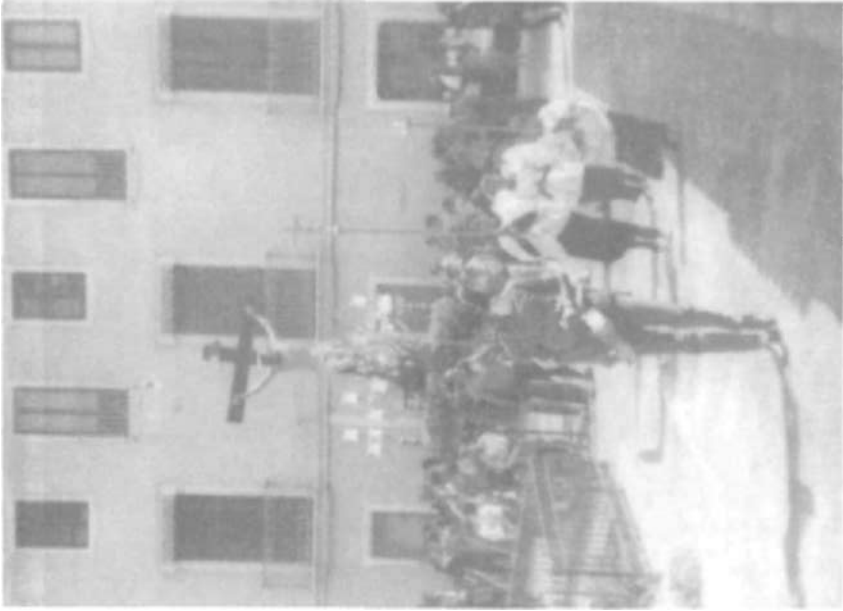
La processó de la baixà s'obri amb el tabalet i la dolçaina. A continuació van els familiars o amics dels clavaris tirant coets. Darrere del Crist va el clero, els clavaris disposats en dues fileres i portant l'escapulari penjat del coll¹³, la banda de música, i tancant la processó un bon nombre de gent del poble que acompanya el trasllat que fa el seu itinerari pel carrer major fins entrar a l'església per a celebrar missa.

2.6. *La missa*

De matinada, al finalitzar la baixà del Crist se celebra la missa major a la parròquia de l'Assumpció, on els clavaris ocupen un lloc preferent tot sient a l'avantpresbiteri. Abans el concili Vaticà II solia fer-se la missa cantada amb exposició del Santíssim. Per a la missa hom solia recórrer als repertoris de Mercadante, Gounod, Perosi o Giner, cantats per un cor a varies veus acompanyades per una orquestra amb instruments de corda i per l'armònim. Actualment hom no empra aquests repertoris, encara que sovint s'encarregen els cants a alguna coral, que es pot acompanyar amb instruments. En un moment de la celebració el rector llegeix els noms dels que seran els clavaris de l'any vinent, i durant la consagració, des de fora de l'església, es disparen dotze carcasses per realçar el moment central de la missa.

¹² ROYO MARTÍNEZ, J.: "La imageria religiosa de Alaquàs en la postguerra" a *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 13 (1944) p. 65.

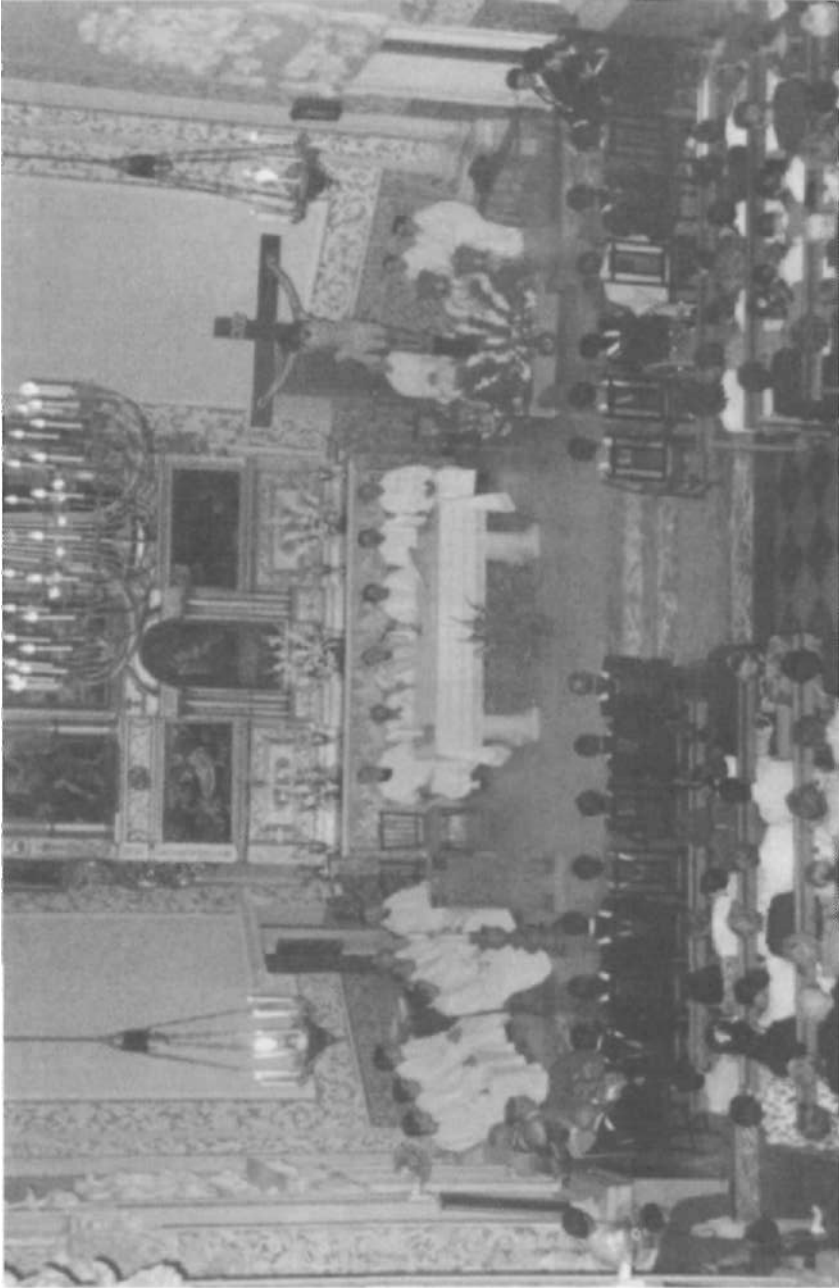
¹³ L'escapulari està format per dues peces de bellut morat unides per dues cintes blanques. El motiu central que es mostra per davant està format per una efígie de Crist crucificat pintada sobre pergami o tela, o bordada. Per la part que es penja sobre l'esquena apareix bordada una creu amb fil d'or.

Baixà del Crist de l'any 1969 abans d'entrar a l'església parroquial

Baixà del Crist de l'any 1969 al seu pas pel Carrer Major.

Missa Major en honor al Crist de la Bona Mort. Els clavaris ocupan el seu lloc a l'avant-presbiteri.

Antigament l'acte que més estimava la gent era el sermó. Segons ens han indicat alguns clavaris, el fet de dur un bon predicador constituïa una garantia de que l'església s'ompliguera de gent, cosa que no passava si el predicador no tenia gaire de renom¹⁴. Habitualment s'encarregava de buscar-lo el rector, encara que el pagaven els clavaris. Però els clavaris que estaven integrats en les activitats parroquials i a ran d'això coneixien algun rector que podia predicar bé, el proposaven al rector i s'encarregava de parlar amb ell.

2.7. *La mascletà*

Abans de dinar es disparava una mascletà, que acudeix a presenciar un bon nombre de gent. Però aquest acte té el seu origen en una traca que abastava tot el recorregut de la processó i que es disparava a la mateixa hora, doncs la primera mascletà es va fer l'any 1945.

2.8. *La serenata*

Hi havia el costum de fer un concert abans de la processó. No se celebrava en un lloc fix, encara que habitualment se solia fer a la plaça, al carrer Major davant l'antic local de la banda, o a la porta de l'ajuntament. Com que abans hi havien dues bandes de música a Alaquàs, es repartien entre ambdues els actes de la festa. Aquest acte, que apareix documentat des de les primeries del segle XX, pràcticament s'ha perdut i sols es realitza esporàdicament.

2.9. *L'enramà de la murta*

Tota la volta de la processó s'enrama amb murta (*Mirtus communis*), espècie que creix als barrancs i llocs humits. La vespra de la festa o uns dies abans van els clavaris a tallar-la. L'enramà es fa unes hores abans de la processó amb un carro tirat per animals que transporta la murta que escampen els clavaris vestits de valencià. Antigament alguns clavaris anaven a peu amb cabassets enramant matapusa (*Mentha rotundifolia*), que és una planta molt aromàtica.

¹⁴ Segons consta al llibre de batejos de la parròquia de l'any 1900, la missa va ser celebrada pel rector en José González, i "*ocupó la sagrada cátedra Don José Vento, que desarrolló erudita y elocuentemente la siguiente proposición: la cruz fue exaltada porque en ella murió Cristo, que es Dios*".

També Enric Pons ens ha comentat que abans era freqüent que els músics que tocaven a la missa eixqueren a la porta de l'església durant el temps del sermó per descansar un poc. Però un any que va predicar el canonge En Joan Benavent no s'en va anar ningú, cosa que va advertir el predicador i ho va remarcar públicament.

2.10. La processó

Cap a les nou de la nit eix la processó de l'església, on torna a entrar després de recorre els carrers dels Benllfure, Convent, i Major. Obri la desfilada el tabalet i la dolçaina. Després se situa la creu parroquial acompanyada per dos fanals que porten uns escolanets, darrere la qual s'ubiquen formant dues fileres els assistents a la processó, homes tant fadrins com cassats, que duen de la ma un ciri encés. Entre mig desfilen algunes persones del poble representant personatges bíblics, costum que està molt arrelat en algunes processons dels pobles de l'horta, sobretot en la del Corpus. En primer lloc van els gegants i cabuts, després els cirialots, Adam i Eva, l'Abuelo Colomet, Josué parant el sol, la Mare de Déu amb la burreta i els apòstols. Aquests personatges els representen gent del poble i abans se'ls pagava per eixir i se'ls proporcionaven els vestits que se llogaven de Casa Insa de València. La desfilada de personatges bíblics va estar absent de la processó durant molts anys, i des de fa poc a tornat a recuperar-se aquesta tradició. Davant l'anda van els clavaris que faran la festa l'any vinent, portant l'escapulari. La seua presència en un lloc preferent de la processó constitueix el moment de la seua presentació davant el poble. Tradicionalment s'han encarregat de dur l'anda els fills del poble que en eixe any es troben fent el servei militar, acudint a la processó vestits amb uniforme. Darrere de l'anda va el clero, a continuació els clavaris d'eixe any, i tancant la processó la banda de música. Fins l'aprovació de la constitució espanyola vigent que declara l'aconfessionalitat de l'estat i de les institucions públiques, entre els clavaris i la banda se situaven les autoritats locals encapçalades per l'alcalde, el jutge i el sergent de la Guardia Civil d'Aldaia, i tot seguit els regidors de l'ajuntament formant dues fileres.

En la processó a més participa la multitud de gent, homes, dones i xiquets, que acodeix a veure-la situant-se per tot arreu del seu recorregut, però quan va a finalitzar tothom es concentra a la porta del castell per a escoltar el cant de la carxofa.

2.11. La carxofa

Quan la imatge del Crist va a entrar al temple parroquial es fa el cant de la carxofa que, penjada d'una finestra del castell, es baixa mitjançant unes corrioletes. La carxofa és un aparell que adopta la morfologia d'aquest vegetal col·locat boca avall, que mitjançant un mecanisme obri les seues fulles apareguent al seu interior xiquet o xiqueta que canta els versos vestit d'angelet amb una túnica blanca i una corona al cap.

L'aparell de la carxofa s'ha llogat durant alguns anys de Casa Insa de València. Com que s'utilitza en dos dies consecutius (en la festa de la Mare de Déu de l'Olivar i en la del Crist), hi era llogat entre ambdues clavaries, repartint-se a mitjes les despeses: uns pagaven el port d'anada i la meitat del lloguer,

La processó a l'eixida de l'església parroquial. Els clavaris que faran la festa l'any vinent precedeixen la imatge.

La processó al seu pas pel carrer Major l'any 1961. Darrere de la imatge del Crist desfilen els clavaris que fan la festa eixe any.

mentre que els altres pagaven l'altra meitat i el port de la tornada. Però el 1967 els clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar van fer una carxofa pròpia, que és la que s'ha utilitzat en ambdues celebracions durant els darrers anys. El pas del temps ha fet que aquest aparell es trobara en molt mal estat, motiu pel qual els clavaris del Crist de 1995 han manat fer una carxofa a Manuel Martín, que reproduïx la idea de la magrana del Misteri d'Elx, per a ser utilitzada endavant tant per a la processó del Crist com per la de la Mare de Déu de l'Olivar.

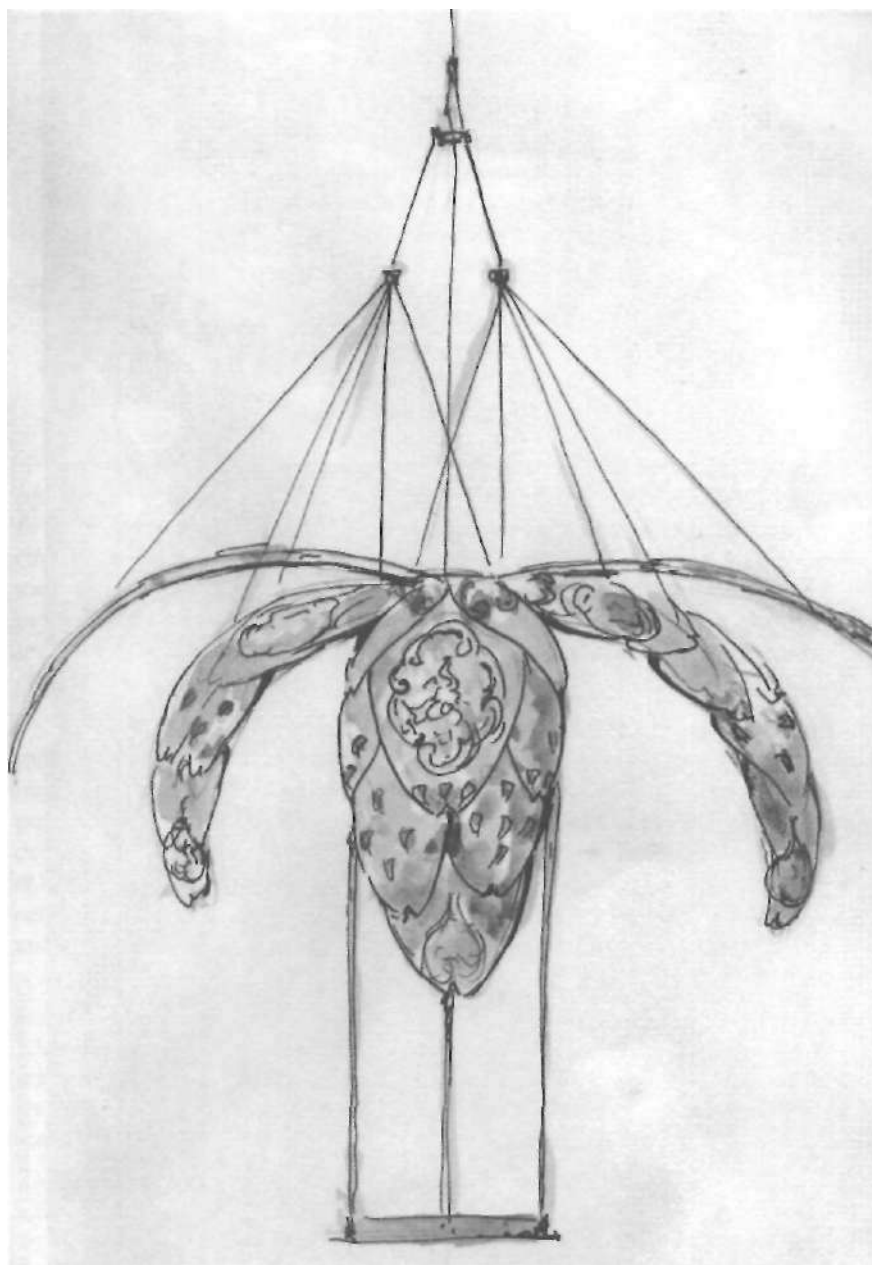
La carxofa és cantada per un xiquet o xiqueta fills d'Alaquàs de set o vuit anys, i adhuc fins a deu si encara conserven la veu fineta. Però els testimonis orals ens indiquen que fins ben entrada la dècada dels quaranta la carxofa era cantada tots els anys per un infant de l'Escolania de la Mare de Déu dels Desamparats de València, que venia a través del rector. De fer assajar la lletra s'encarregaven els mestres de la mateixa institució. Però cap als anys cinquanta començaren a cantar la carxofa alguns fills del poble, fet que es va consolidar definitivament amb el pas dels anys. Els xiquet o xiqueta que ha de cantar cada any la carxofa normalment es proposat pels mateixos clavaris quan saben d'algún que té bona veu. El mestre José Medina Ferrer es va encarregar durant molts anys de preparar els cantors de la carxofa. El temps de preparació anava en relació amb les aptituds de l'aprenent per al cant i amb el seu nivell de coneixements de solfa. Els xiquets anaven a ensenyar-se la carxofa a ca el mestre o als locals de la banda.

El contingut de la lletra de la carxofa és el mateix que la dels altres pobles de la comarca on també es canta (Silla i Aldaia), variant únicament en alguns matisos. Sobre l'autoria de la lletra no hi ha res clar, però la seua semblança ens fa pensar en un origen comú¹⁵. El text original està escrit en castellà, però a Alaquàs des de fa alguns anys es canta en valencià:

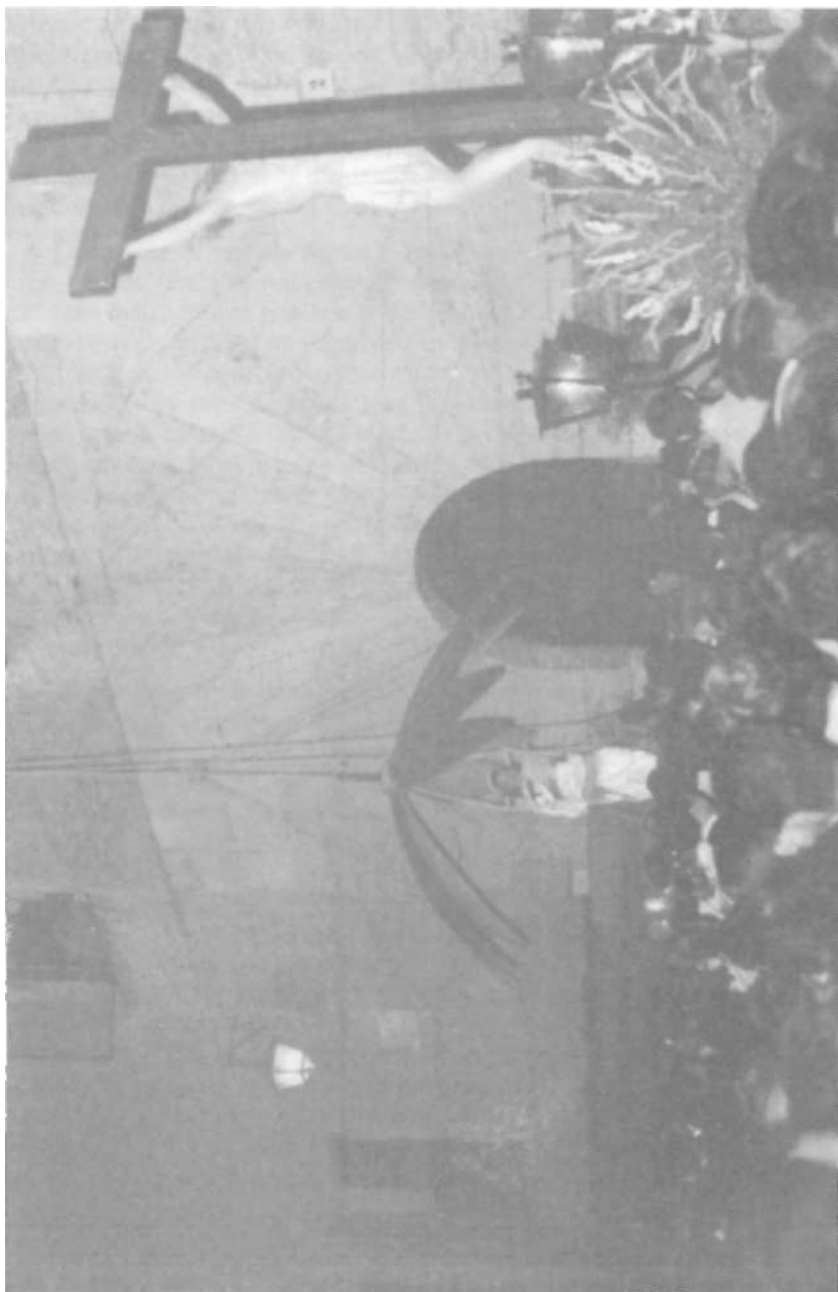
*Glòria a Déu en les altures
ací en la terra proclamen
i el nostre front humiliem
davant tanta magestat.*

*Per la teua mort tan cruel
per tota la sang vessada
en una victòria clara
de l'home, la redempció.*

¹⁵ DOLS i RUIZ, J. F.: "La carxofa. Història d'una tradició" a *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 7 (1988). p. 108.

Projecte del nou aparell de la carxofa fet pel seu autor Manuel Martín.

Cant de la carroja davant el castell.

*Observen el vostre poble
quina alegria per tot arreu;
és la victòria de Déu
de l'infern la humiliació.*

*Oh, la vostra llum divina!
que enlluerna els nostres cors
per poder veure fins els sons
per la vostra gran potestat.*

*I tots els homes agermanats
la justícia proclamant
i el teu sant nom celebrant,
la gran font de felicitat.*

El cant de l'àngel va acompanyat per una partició de la banda que toca en la processó formada per uns deu músics. Segons Joan F. Dols l'autor de la música és Rigobert Cortina Gallego, natural de Godella. Les primeres partitures de la carxofa que es conserven estaven fetes per a instruments de corda, i posteriorment el mestre Medina d'Alaquàs les va adaptar per a instruments de vent, més propis d'una banda, com ara bombardins, tubes, trombons i clarinets¹⁶. Gairebé les músiques de les carxofes d'Alaquàs, Aldaia i Silla són les mateixes, diferenciant-se únicament en lleugers matisos.

Per altra banda Ariño arreplega les tesis de Vicent Lluesa, que diu que el motet i l'aparell serien el resultat de la metamorfosi d'un costum antic, segons el qual un xiquet o una xiqueta del poble, abans d'entrar el Crist a l'església, pujava dalt un cadafal vestit d'angelet i recitava versos al·legòrics a la magestad de Crist. Per altra banda l'aparell té l'origen en la magrana o núvol del Misteri d'Elx, encara que l'origen més immediat hauríem de trobar-lo a la dança de la carxofa o magrana que es ballava a la processó del Corpus de València. Per tant amb el pas del temps es recorreria a la magrana per ubicar l'angelet¹⁷.

Sobre la seua antiguitat a Alaquàs no hi ha res clar. Joan F. Dols en el seu estudi planteja que se celebrava antigament, que desapareixeria a partir del segle XVIII i que seria reimplantada a finals del segle passat. Nosaltes hauríem de matisar aquesta afirmació plantejant la hipòtesi de la seua implantació durant les primeres dècades del segle XX, doncs als programes de festes publicats als diaris de principis de segle no apareix cap menció al cant de la carxofa tant de la

¹⁶ DOLS i RUIZ, J. F.: *Op. cit.* p. 106-108.

¹⁷ ARIÑO VILLAROYA, A.: *Op. cit.* p. 113-116.

LOORES AL SS. CRISTO DE LA BUENA MUERTE,
 venerado en la Iglesia Parroquial de la villa de Alacauá.

Si invocad tan grandiosos
 quisisteis escoger por suerto;
Cristo de la buena muerte
dadnosla á todos preciosa.

Entre siete invocaciones
 que á suerte se han ofrecido,
 por dos veces ha salido
 la que á las tribulaciones
 de esta vida y tentaciones
 promete suerte dichosa.
Cristo, etc.

O manísimo Cordero
 que por mi desobediencia,
 quisiste sin resistencia
 ser llevado al matadero,
 y pagar sobre un madero
 mi impaciencia mostrada.
Cristo, etc.

Puesto en la cruz con afrenta
 clavado de pies y manos,
 pagado mis pecos livianos
 y acciones feas sin cuenta:
 agradece el alma atenta
 satisfacción tan costosa.
Cristo, etc.

Por los que con leblo limpio
 mordiendo os llenan de agravios,
 clamad vuestros tiernos labios
 perdónales, Padre mío;
 por este clamor tan pio
 y mansedumbre asombrosa.
Cristo, etc.

De Vos hízase el ladrón,
 y al punto que arrependido
 un recuerdo os ha pedido:

7. *Adoramus te Christe et benedicimus tibi.*

OREMUS. Respice quoniam Dominus Deus super hanc familiam tuam pro qua Dominus noster Jesus Christus non dubitavit manibus tradi nocentiam et crucis subire tormentum. Qui vivis et regnas, etc.

8. *Quia pro cunctis tuam redemisti mundum.*

Ruzafa Imprenta de M. Files.

Vos le dala con profusion
 el reino con el perdón.
 ¡Oh largueza prodigiosa!
Cristo, etc.

Cuando puesto en la agosta
 el lastimado otorgala,
 y en dulce manda me dais
 á vuestra madre María.
 ¡Ah Jesús, qué abre tan pia
 y qué manda tan graciosa!
Cristo, etc.

Tengo sed, desia, Señor,
 y es sed de que con profusa
 lloro yo mi gran tibieza;
 sed de que os amo mejor:
 lloro pues por vuestro amor,
 y arda en llama tan sabrosa.
Cristo, etc.

Si después de haber gustado
 el vinagre con la hiel,
 que os dió la chusma cruel,
 dijisteis: ya se ha acabado;
 no os ofenda mas, mi amado,
 con mi vida licenciosa.
Cristo, etc.

Pues encomendad muriendo
 el alma os usinos del Padre;
 os ruego por vuestro Madre
 que talicea yo diceador:
 en tus manos encomiendo
 mi alma, pobre y mendrosa.
Cristo, etc.

¡Oh dulcísimo Pastor!
 que por esta oreja infiel
 sufriste muerte cruel
 con suma afrenta y dolor,

por este exceso de amor
 y bondad maravillosa.
Cristo, etc.

Fuiste preso por soltaros,
 por exaltarme abatido,
 por sanarme feble herido,
 muerto por resucitarme,
 y vendido por comprarme;
 os pues, por tanta cosa.
Cristo, etc.

Yo Señor, que en estos dias
 os hallo yo tan injuriado,
 perseguido y aun pisado
 por tantos gentes impías;
 descondajado las pías
 con fé la mas religiosa.
Cristo, etc.

Concedednos, buen Jesús,
 que á los hijos de Alacauá,
 vuestra doctrina verda
 los llene de tanta luz,
 que hasta morir en la cruz
 algan vuestra vida hermosa
Cristo, etc.

Y pues dejasteis encargada
 vos la mortificación,
 del sentido y corazón
 y la carne rebelada;
 porque á la vida penada
 sigue una muerte gloriosa.
Cristo, etc.

ORNADA.
 Si invocad tan grandiosos
 quisisteis escoger por suerto.
Cristo de la buena muerte
dadnosla á todos preciosa.

Mare de Déu com del Crist, cosa que si es comprova en el cas de Silla. Seria més probable pensar en el cant del motet des d'un cadafalc o des del balcó d'una casa, motiu pel qual l'acte no tindria tanta vistositat i per això no seria inclòs als programes de festes¹⁸. L'aparell s'introduiria ja entrat el segle XX. Però uns anys avant o enrere, el que sembla cert és l'origen recent d'aquest acte, doncs fins la segona meitat del segle XX el motet era cantat per gent aliena al poble i es llogava l'aparell, i es a partir d'aleshores quan s'observa una consolidació i arrelament d'aquesta manifestació entre la gent del poble quan participen directament en el seu cant i adquireixen un aparell propi.

2.12. El castell

Quan la imatge del Crist entra a l'església es dispara una traca i es canten els gojos. Normalment després de la processó s'ha disparat un castell de focs artificials, la qualitat del qual depèn dels diners que hagen pogut dedicar els clavaris. Hi han hagut alguns anys que no han tingut diners per a fer el castell, motiu pel qual la traca de l'entrada l'han reforçada amb unes quantes carcasses i eixides.

2.13. La missa pels difunts

A l'endemà de la festa se celebra a la parròquia una missa per les ànimes de tots els difunts. Aquest és un costum molt generalitzat en les festes religioses, sobretot en les organitzades per confraries, on es celebra una missa per les ànimes dels confreres morts. La missa pels difunts expresa el sentiment de fer presents tot aquells que han participat de la festa però que ja no estan entre els vius.

2.14. La pujà

Habitualment l'últim dissabte de setembre per la nit es torna la imatge del Crist al seu lloc de culte habitual situat a la capella del convent de l'Olivar. Amb aquest acte per a la gent del poble acaba la festa del Crist d'eixe any, mentre que per als nous clavaris significa el primer acte de la seua clavaria. El itinerari de la processó discorre pels carrers dels Benllíure i del Convent. La imatge la duen amics o familiars dels clavaris, doncs aquests obrin la comitiva tirant coets amb estenalles. Tots els nous clavaris tenen interès de tirar molts coets, doncs fer una bona pujà significa per a la gent del poble l'auguri d'una bona festa. A l'acte no asisteix el clero i darrere de l'anda se situa la gent que acompanya la imatge en multitud.

¹⁸ Fins que es va construir l'aparell de la carxofa, alguns anys que els clavaris del Crist no el llogaven, la Carxofa es cantava des d'un balcó del convent de les Operaries Doctrineres situat davant el castell.

Dos moments de la pujà del Crist de l'any 1992 al seu pas pels carrers del Benlliure i del Convent.